

ความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินการอย่างต่อเนื่องของเกษตรกรภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น

Opinions on Factors Affecting Contiguously Operation under Organic Rice Production Promotion Project in Khon Kaen Province

ภาณุทัต โล่ห์สีทอง¹ และสุกัลยา เชิญขวัญ^{1*}Panutat Losithong¹ and Sukanlaya Choenwkan^{1*}

Received date: 30 มี.ค. 66 Revised date: 28 พ.ย. 66 Accepted date: 21 ธ.ค. 66

DOI: <https://doi.org/10.55003/kmaj.2024.11.22.014>

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น 2) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการปลูกข้าวอินทรีย์ และ 3) ศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกรภายใต้โครงการอย่างต่อเนื่องที่มีผลต่อการปลูกข้าวอินทรีย์อย่างต่อเนื่องของเกษตรกร เก็บรวบรวมข้อมูล จากเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวขอนแก่น ในจังหวัดขอนแก่น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 จนถึงปัจจุบัน จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 123 ราย และกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์จำนวน 6 กลุ่ม โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและประเด็นคำถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด ผลการศึกษา พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการปลูกข้าวอินทรีย์ของเกษตรกร ได้แก่ แหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการปลูกข้าวอินทรีย์ และปัญหาเกี่ยวกับวัชพืชในนาข้าว ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินการอย่างต่อเนื่องภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกร ได้แก่ ความต้องการปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อบริโภคในครัวเรือน ต้นทุนการปลูกข้าวลดลง สภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น และการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ข้อเสนอแนะ ได้แก่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาช่วยเหลือและพัฒนาแหล่งน้ำ สำหรับการปลูกข้าวอินทรีย์ และควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ ทั้งการแปรรูป การบรรจุภัณฑ์

คำสำคัญ: เกษตรอินทรีย์ การตัดสินใจ ข้าวอินทรีย์ โครงการส่งเสริมการเกษตร กรมการข้าว

Abstract

The purpose of this research is to study 1) The basic social and economic data of farmers under Organic Rice Production Promotion Project in Khon Kaen Province, 2) Problems and obstacles in growing organic rice, and 3) farmers' opinions on factors affecting the continuous operation of agriculture. Data were collected from farmers participating in the project of Khon Kaen Rice Seed Center in Khon Kaen from 2017 to the present from 123 samples and 6 groups of organic farmers by using structured interview schedule and general context interviews of farmer groups. Statistics used in data analysis were frequency, percentage, standard deviation, mean, maximum and minimum. The results show that the problems and obstacles in growing organic rice of farmers were insufficient water sources for organic rice cultivation and problems with weeds in rice fields. Factors affecting the continuous implementation of Organic Rice Production Promotion Project of farmers were the demand for organic rice planting for household consumption, the decrease of cost of rice cultivation, the increase of fertility of the soil and receiving support from government agencies. For recommendation, it is suggested that related agencies should come help develop water resources for growing organic rice and should focus on the development of organic rice products in both processing packaging.

Key words: organic agriculture, decision making, organic rice, agricultural extension project, rice department

¹ สาขาวิชาการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จ.ขอนแก่น 40002

¹ Department of Agricultural Extension and Development, Faculty of Agriculture, Khon Kaen University, Khon Kaen 40002

*Corresponding author, Email: Sukanl@kku.ac.th

คำนำ

ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจหลักที่มีความสำคัญของประเทศไทย เกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศปลูกข้าวเป็นพืชอาหารหลัก ในปี 2564/65 มีเนื้อที่เพาะปลูก 63.01 ล้านไร่ ผลผลิต 26.81 ล้านตันข้าวเปลือก มีการส่งออก 6.30 ล้านตันข้าวสาร มูลค่า 109,771 ล้านบาท (Bureau of Agricultural Economic Research, 2023) ในสถานการณ์ปัจจุบันการผลิตข้าวมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานสินค้า ดังนั้นการผลิตข้าวอินทรีย์ตามข้อกำหนดมาตรฐานข้าวอินทรีย์และการได้รับการรับรองมาตรฐาน จึงเป็นเรื่องจำเป็น ซึ่งนอกจากสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคแล้ว การผลิตข้าวอินทรีย์ยังเป็นการรักษาสภาพแวดล้อม และลดการถูกกีดกันทางการค้าจากประเทศต่างๆที่ใส่ใจสภาพแวดล้อม สุขภาพได้อีกด้วย ซึ่งสามารถทำให้ประเทศไทยส่งออกข้าวไปจำหน่ายยังต่างประเทศได้มากขึ้น (Rice Department, 2020)

ประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์เพิ่มขยายมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากข้อมูล ปี พ.ศ. 2563 พบว่า ประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ อยู่ที่ 655,874.60 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.93 ของพื้นที่ปลูกข้าวทั้งหมด (Rice Department, 2020) อย่างไรก็ตามเมื่อเทียบกับพื้นที่ปลูกข้าวทั้งหมดยังคงเป็นสัดส่วนที่น้อยมาก เนื่องจากการปลูกข้าวอินทรีย์ใช้ระยะเวลาในการปรับเปลี่ยนก่อนชำนานก่อนที่จะได้รับใบรับรองมาตรฐาน เกษตรกรขาดความรู้ความเข้าใจในการปลูกข้าวอินทรีย์ และขาดการส่งเสริมจูงใจให้กับเกษตรกรหันมาปลูกข้าวอินทรีย์ อีกทั้งยังมีอุปสรรคที่เกิดจากธรรมชาติ สภาพภูมิอากาศ ภัยพิบัติต่างๆ จึงส่งผลให้เกษตรกรยังคงตัดสินใจปลูกข้าวแบบทั่วไป (Rice Department, 2020) ในปี พ.ศ. 2563 จังหวัดขอนแก่น มีพื้นที่ปลูกข้าว 2,402,994 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 6.02 ของพื้นที่ปลูกข้าวทั้งหมดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ 7,163 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.29 ของพื้นที่ปลูกข้าวทั้งหมดของจังหวัด การปลูกข้าวส่วนใหญ่ในจังหวัดขอนแก่นอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกเป็นพันธุ์ที่ภาครัฐให้การส่งเสริม เช่น ข้าวดอกมะลิ 105 และ กข 6 เกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกข้าวแบบทั่วไป อย่างไรก็ตามมีกลุ่มเกษตรกรจำนวนหนึ่งในจังหวัดขอนแก่นที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ ดำเนินการโดยกรมการข้าว ระยะเวลาการดูแลเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ 3 ปี โดยสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าว การช่วยเหลือให้คำแนะนำจากเจ้าหน้าที่รัฐ และส่งเสริมสนับสนุนให้ได้รับการรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ โดยในปี 2560 มีเกษตรกรในจังหวัดขอนแก่นเข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์จำนวน 775 ราย จนครบระยะเวลา 3 ปี มีเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการผลิตข้าวอินทรีย์ต่อเนื่องจำนวน 445 ราย คิดเป็นร้อยละ 57.4 ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น (Khon Kaen Rice Seed Center, 2020) Rice Department (2018) ระบุว่าเกษตรกรสนใจปลูกข้าวอินทรีย์มีจำนวนน้อย แม้จะรู้ว่าการผลิตข้าวอินทรีย์จะมีราคาที่สูงกว่าข้าวทั่วไป เป็นที่ต้องการของตลาดแต่เกษตรกรไม่ได้ให้ความสนใจที่จะปลูกข้าวอินทรีย์เพิ่มมากขึ้นเท่าที่ควร ซึ่งอาจทำให้จำนวนผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ลดลงในอนาคต ดังนั้นการศึกษานี้จึงมีเป้าหมายในการศึกษาความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการปลูกข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรภายใต้โครงการฯ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำมาปรับใช้ในการส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตข้าวอินทรีย์ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมทั้งเพื่อสร้างแนวทางที่ทำให้เกษตรกรเห็นถึงความสำคัญและตัดสินใจปลูกข้าวอินทรีย์เพิ่มขึ้น สามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกร ทำให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นการยกระดับการครองชีพของเกษตรกรให้ดีขึ้นและยั่งยืนในอนาคต โดยการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น 2) ศึกษาบริบทกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น 3) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการปลูกข้าวอินทรีย์ และ 4) ศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกรต่อปัจจัยที่มีผลต่อการปลูกข้าวอินทรีย์อย่างต่อเนื่องของเกษตรกร

วิธีการศึกษา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1) ครั้วเรือนเกษตรกร ที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ ปี 2560 และยังคงดำเนินการอยู่จนถึงปัจจุบันของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวขอนแก่น จำนวนทั้งหมด 306 ราย (Khon Kaen Rice Seed Center, 2020) กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Taro Yamane (1967 cited in Chantarasuwan & Buatuan, 2004) ที่ระดับความเชื่อมั่นที่ 93 % ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา 123 ราย

2) ประธานและคณะกรรมการกลุ่ม (รองประธานและเลขานุการ) ที่ครัวเรือนเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างของการศึกษานี้เป็นสมาชิก กลุ่มละ 3 รายจำนวนทั้งหมด 18 ราย จากทั้งหมด 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ปลูกข้าวอินทรีย์หมู่ 5 ตำบลโคกสง่า อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น 2) กลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านโคกเจริญ หมู่ 15 ตำบลศรีสุข อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดขอนแก่น 3) กลุ่มข้าวอินทรีย์ชุมชนบ้านถลุงเหล็ก ตำบลใหม่นาเพียง อำเภอน้ำโสม จังหวัดขอนแก่น 4) กลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านดอนหัน ตำบลใหม่

เพียง อำเภอเวียงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น 5) กลุ่มส่งเสริมข้าวพันธุ์ดีด้วยปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ ตำบลโนนทอง อำเภอเวียงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น และ 6) กลุ่มข้าวอินทรีย์ตำบลบ้านฝาง ตำบลบ้านฝาง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

เครื่องมือและการทดสอบเครื่องมือ

แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1) ครีวรีออนเกษตรกร เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structed interview) ที่มีค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามสูตรของ Cronbach (1970 cited in Chantarasuwan & Buatuan, 2004) ได้เท่ากับ 0.932 มีลักษณะคำถามที่กำหนดคำตอบให้เลือกตอบ (Closed question) และคำถามที่ให้แสดงความคิดเห็น (Open-ended question) ประเด็นคำถาม ประกอบด้วย สภาพพื้นฐานทั่วไปของเกษตรกร ปัญหาในการปลูกข้าวอินทรีย์ และความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินการอย่างต่อเนื่องของเกษตรกรภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น

2) ประธานและคณะกรรมการกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ ประเด็นคำถาม (Sub-topic) โดยมีประเด็นในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ประวัติความเป็นมา ที่ตั้ง สถานที่ทำการกลุ่ม โครงสร้างและหน้าที่ของกลุ่ม กิจกรรมกลุ่ม การจัดพื้นที่ทำกิจกรรม ผลผลิตและการตลาดของกลุ่ม การจัดการบริหารการเงินและการแบ่งปันผลประโยชน์ การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และปัญหาและอุปสรรคที่พบ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1) ครีวรีออนเกษตรกร โดยเป็นการสัมภาษณ์แบบรายเดี่ยวแบบเผชิญหน้า (Face-to-face) ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling) โดยการจับสลากรายชื่อเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ ตามที่ได้กำหนดสัดส่วนกลุ่มตัวอย่างไว้ โดยไม่นำสลากหมายเลขรายชื่อเกษตรกรที่จับแล้วใส่กลับคืน เพื่อให้ได้จำนวนครบเป้าหมายตามจำนวนตัวอย่าง 123 ราย

2) ประธานและคณะกรรมการกลุ่ม โดยเป็นการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ดำเนินการที่ละกลุ่ม

การวิเคราะห์ข้อมูล

แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ SPSS for window (Statistical Package for the Social Science for Windows) เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ดังนี้

(1) การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยใช้สถิติพรรณนา ประกอบด้วย ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Arithmetic mean) ค่าต่ำสุด (Minimum) ค่าสูงสุด (Maximum) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation : SD)

(2) การวิเคราะห์ข้อมูลปัญหาในการปลูกข้าวอินทรีย์ โดยใช้ค่าเฉลี่ยในแต่ละประเด็นมาพิจารณาระดับของปัญหา ซึ่งมีเกณฑ์ในการพิจารณา (Kanlaya, 1997) ดังนี้

$$\text{จากสูตร} \quad = \frac{(\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด})}{3} = \frac{(3 - 1)}{3} = 0.66$$

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.33-3.00 หมายถึง	มีปัญหาหนัก
ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.67-2.32 หมายถึง	มีปัญหาปานกลาง
ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.00-1.66 หมายถึง	มีปัญหาน้อย

(3) การวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินการอย่างต่อเนื่องของเกษตรกรภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น โดยใช้ค่าเฉลี่ยในแต่ละประเด็นมาพิจารณาระดับของความคิดเห็น ซึ่งมีเกณฑ์ในการพิจารณา (Kanlaya, 1997) ดังนี้

$$\text{จากสูตร} \quad = \frac{(\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด})}{3} = \frac{(3 - 1)}{3} = 0.66$$

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.33-3.00 หมายถึง	เห็นด้วยมาก
ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.67-2.32 หมายถึง	เห็นด้วยปานกลาง
ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.00-1.66 หมายถึง	เห็นด้วยน้อย

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลบริบททั่วไปของกลุ่มเกษตรกร โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การจัดบันทึกมาแยกแยะเนื้อหาสาระเป็นกลุ่มตามโครงสร้างที่ได้กำหนดไว้และนำมาบรรยายสรุปเป็นระบบเรียงเพื่อตอบตามลำดับวัตถุประสงค์ที่กำหนด

ผลการศึกษาและวิจารณ์

ข้อมูลพื้นฐานสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น

เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 65.90 อายุเฉลี่ย 59.38 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 72.40 มีพื้นที่ทำนาเฉลี่ย 17.61 ไร่ รายได้รวมทั้งหมดในปี 2563 เฉลี่ย 51,041.46 บาท แบ่งเป็นรายได้ภาคเกษตรในปี 2563 เฉลี่ย 37,040.65 บาทและรายได้นอกภาคเกษตรในปี 2563 เฉลี่ย 14,000.81 บาท เกษตรกรมีการกู้ยืมเป็นหนี้สิน คิดเป็นร้อยละ 87.80 แหล่งกู้ยืมเงินส่วนใหญ่มาจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ คิดเป็นร้อยละ 70.60

ปัญหาและอุปสรรคในการปลูกข้าวอินทรีย์

จาก Table 1 การศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการปลูกข้าวอินทรีย์ พบว่า ปัญหาหลัก มีเพียง 1 ประเด็น คือ แหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการปลูกข้าวอินทรีย์ (ค่าเฉลี่ย 2.56) และ ปัญหาปานกลาง 1 ประเด็น คือ เกี่ยวกับวัชพืชในนาข้าว (ค่าเฉลี่ย 1.70) ที่เหลือ จำนวน 11 ประเด็น มีปัญหาน้อย เช่น ชนิดของดินไม่เหมาะสมกับการปลูกข้าวอินทรีย์ (ค่าเฉลี่ย 1.04)

Table 1 Problems and obstacles of organic rice production

problems and obstacles	Mean	S.D.	Interpretation
There are not enough rice varieties to grow	1.23	.49	Low
The soil condition is not suitable for growing organic rice	1.04	.20	Low
The water source is insufficient for growing organic rice	2.56	.74	High
There is no machinery to help save labor such as tractors, harvesters	1.32	.59	Low
Insufficient organic fertilizers produced by themselves	1.11	.36	Low
Organic fertilizers have a higher price	1.08	.38	Low
There is a problem with weeds in rice fields	1.70	.82	Moderate
No organic pest control agents	1.10	.37	Low
There are few harvesters that only harvest organic rice	1.24	.48	Low
Rice production decreased	1.63	.69	Low
The yield of organic rice cultivation is low	1.15	.44	Low
Income from growing organic rice is less	1.28	.59	Low
There is no market for selling organic rice products	1.10	.37	Low

บริบทกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น

เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างเป็นสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น จำนวนทั้งหมด 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ปลูกข้าวอินทรีย์หมู่ 5 2) กลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านโคกเจริญ หมู่ 15 3) กลุ่มข้าวอินทรีย์ชุมชนบ้านถลุงเหล็ก 4) กลุ่มข้าวอินทรีย์ชุมชนบ้านดอนหัน 5) กลุ่มส่งเสริมข้าวพันธุ์ดีด้วยปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ และ 6) กลุ่มผลิตข้าวอินทรีย์ตำบลบ้านฝาง จากการศึกษา พบว่า ทุกกลุ่มมีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งเพื่อผลิตข้าวอินทรีย์ขายและเข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวขอนแก่น กรมการข้าว และเพื่อผลิตข้าวอินทรีย์ให้กับกลุ่ม ผลผลิตที่ได้ส่วนใหญ่จะเก็บไว้บริโภคเองภายในครัวเรือน ส่วนที่เหลือจะนำมาแปรรูปจำหน่ายตามร้านค้า ซูเปอร์มาร์เกต และตลาดอินทรีย์ประจำจังหวัด โดยได้รับการสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน ได้แก่ 1) ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวขอนแก่น สนับสนุนการรวมกลุ่มผลิตข้าวอินทรีย์ จัดอบรมการผลิตข้าวอินทรีย์ ระบบควบคุมภายใน ICS การใช้เทคโนโลยีการผลิต การตลาดและการบริหารจัดการกลุ่ม และ สนับสนุนงบประมาณและปัจจัยการผลิต ได้แก่ เมล็ดพันธุ์ข้าวอินทรีย์ 2) สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 5 จังหวัดขอนแก่น สนับสนุน การจัดอบรมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยชีวภาพ และ 3) สำนักงานเกษตรอำเภอในแต่ละอำเภอ ทุกกลุ่มจะประสบปัญหาที่เหมือนกัน ได้แก่ 1) ขาดแคลน

แหล่งน้ำ และ 2) ภัยธรรมชาติต่างๆ ได้แก่ น้ำท่วมและฝนแล้ง ทำให้การผลิตข้าวอินทรีย์ได้ผลผลิตน้อย หรือบางปีไม่ได้ผลผลิตเลย ทำให้กลุ่มเกษตรกรประสบปัญหาอย่างหนัก ได้ผลผลิตไม่ตรงตามความต้องการ

ปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรดำเนินการอย่างต่อเนื่องภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตข้าว ได้แก่ 1) การผลิตข้าวอินทรีย์ช่วยให้เกิดการลดต้นทุน ผลผลิตเพิ่มขึ้น ดินมีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้น 2) เพื่อบริโภคเองภายในครัวเรือน ทำให้สุขภาพดีขึ้น 3) มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาให้การสนับสนุน 4) กลุ่มมีความก้าวหน้าเนื่องจากสหกรณ์มีการสนับสนุนให้กับกลุ่มและหาตลาดให้ ข้อมูลเบื้องต้นแต่ละกลุ่มแสดงใน Table 2

Table 2 Basic information of farmer groups under Organic Rice Production Promotion Project

Farmer group's name*	No. of members (Person)	Rice planting area (rai)	Reasons why the group continues to operate**							
			A	B	C	D	E	F.	G	H
1.	18	145	✓	✓				✓		
2.	25	324	✓		✓	✓	✓			
3.	30	560	✓		✓	✓			✓	
4.	8	101	✓	✓	✓	✓				
5.	54	340	✓	✓	✓					
6.	25	195	✓	✓	✓					✓

* 1. Organic Rice Growers Group Village No. 5 2. Ban Khok Charoen Organic Rice Group, Village No. 15 3. Ban Thalung Lek

Community Organic Rice Group 4. Ban Don Han Community Organic Rice Group 5. Group promoting good rice varieties with bio-organic fertilizers 6. Ban Fang Subdistrict Organic Rice Production Group

** A. Home consumption B. Reduce production costs C. Improved health and environment D. want to create a market Expand the organic rice network in the future E. produce organic rice seeds for sale in the community F. There is hope that the state will support it again in the future G. There is a market to support H. have a support agency

ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินการอย่างต่อเนื่องภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์

จากค่าเฉลี่ยความคิดเห็น ใน Table 3 แบ่งออกเป็น 4 ด้าน พบว่า

1) ด้านสังคม มี 2 ประเด็น ที่มีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นมากที่สุดเท่ากัน คือ ปลุกข้าวอินทรีย์เพื่อบริโภคในครัวเรือน เพราะมีความปลอดภัยไร้สารเคมี (ค่าเฉลี่ย 2.98) และ ปลุกข้าวอินทรีย์เพื่อการมีสุขภาพที่ดีขึ้น เพราะไม่ได้ใช้สารเคมีต่างๆ (ค่าเฉลี่ย 2.98) และมีประเด็นที่น้อยที่สุด คือ เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกลุ่มสมาชิก (ค่าเฉลี่ย 2.69)

2) ด้านเศรษฐกิจ มีประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นมากที่สุด คือ ต้นทุนในการปลุกข้าวอินทรีย์ลดลง (ค่าเฉลี่ย 2.79) รองลงมา คือ มีแรงงานเพียงพอสำหรับการปลุกข้าวอินทรีย์ (ค่าเฉลี่ย 2.24) และ และมีประเด็นที่น้อยที่สุด คือ ได้ผลผลิตมากขึ้น (ค่าเฉลี่ย 2.18)

3) ด้านสภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นมากที่สุด คือ สภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นเหมาะกับการปลุกข้าวอินทรีย์ (ค่าเฉลี่ย 2.93) รองลงมา คือ การปลุก ดูแล เก็บเกี่ยวข้าวอินทรีย์ไม่ยุ่งยาก (ค่าเฉลี่ย 2.86) และมีประเด็นที่น้อยที่สุด คือ การมีเครื่องมือ/วัสดุ/อุปกรณ์ที่ช่วยทุ่นแรงได้ (ค่าเฉลี่ย 2.28)

4) ด้านการได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐ/เอกชน โดย ประเด็นย่อยที่มีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นมากที่สุด ได้แก่ ได้รับข้อมูล ความรู้ ข่าวสาร จากเจ้าหน้าที่รัฐอยู่เสมอ (ค่าเฉลี่ย 2.63) และรองลงมา คือ ได้รับปัจจัยการผลิตในการปลุกข้าวอินทรีย์ เช่น เงินสนับสนุน การทำปุ๋ยหมัก/ปุ๋ยชีวภาพ เมล็ดพันธุ์ (ค่าเฉลี่ย 2.59)

Table 3 Farmer's Opinion on Factors Affecting Contiguously Operation under Organic Rice Production Promotion Project

Opinions	Mean	S.D.	Interpretation
Social reasons			
Family members support and help each other	2.77	.53	Very agree
It is for household consumption because it is safe without chemicals	2.98	.18	Very agree
Help and support each other within the group members	2.69	.59	Very agree
Farmers are healthier because no chemicals are used	2.98	.20	Very agree
Economic reasons			
The cost of growing organic rice is reduced.	2.79	.50	Very agree
There is enough labor for growing organic rice.	2.24	.85	somewhat agree
be more productive	2.18	.75	somewhat agree
has a high selling price	2.20	.86	somewhat agree
Conditions of organic rice production reasons			
The soil condition is more fertile which is suitable for growing organic rice	2.93	.34	Very agree
There are tools/materials/equipment that can help save energy.	2.28	.75	somewhat agree
Growing, caring, and harvesting organic rice is not difficult	2.86	.37	Very agree
No problems with rice diseases and insect pests	2.82	.46	Very agree
Receiving promotion from government/private agencies reasons			
Get information, knowledge, news from government officials regularly.	2.63	.66	Very agree
The integration and product processing are promoted	2.55	.78	Very agree
Receive inputs for growing organic rice, such as subsidies for making compost/bio-fertilizers, seeds	2.59	.70	Very agree
There is marketing promotion and support	2.55	.78	Very agree

สรุปผลการศึกษา

เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีพื้นที่ทำนาเฉลี่ย 17.61 ไร่ ปัญหาและอุปสรรคในการปลูกข้าวอินทรีย์ของเกษตรกร ซึ่งได้แก่ แหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการปลูกข้าวอินทรีย์ และปัญหาเกี่ยวกับวัชพืชในนาข้าว ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินการอย่างต่อเนื่องภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกร ได้แก่ ความต้องการปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อบริโภคในครัวเรือน ต้นทุนการปลูกข้าวลดลง สภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น และการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Saengsanga & Rattana (2018) พบว่า สภาพปัญหาส่วนใหญ่ของการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลกระเบื้องใหญ่ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำ แหล่งน้ำไม่เพียงพอ ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ และต้นทุนการผลิตสูง ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัจจัยด้านแหล่งน้ำ มีความสำคัญอย่างมากต่อการผลิตข้าวอินทรีย์ของประเทศไทย จากการศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกร และบริบทของกลุ่มเกษตรกร สามารถสรุปปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินการอย่างต่อเนื่องภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ ดังนี้

1) ด้านสุขภาพ เกษตรกรต้องการปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อบริโภคในครัวเรือน เนื่องจากข้าวอินทรีย์มีความปลอดภัยไม่มีสารเคมี ทำให้มีสุขภาพที่ดีขึ้น เพราะไม่ได้ใช้สารเคมีต่างๆ ร่างกายแข็งแรงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ Chaibon,

Wiseansat & Pensuk (2020) และ Pestonji (2015) พบว่า ปัจจัยหลักที่มีผลต่อการตัดสินใจปลูกข้าวแบบอินทรีย์ของเกษตรกร ได้แก่ ความกังวลเรื่องสุขภาพ ความต้องการมีสุขภาพที่ดีทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค และความกลัวการใช้สารเคมีและสารปราบศัตรูพืช Pipitkun (2020) กล่าวว่า การทำเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทยสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) การทำเกษตรอินทรีย์แบบพึ่งพาตนเอง ผลผลิตที่ได้มีจำนวนไม่มาก สำหรับใช้บริโภคในครัวเรือนหรือแบ่งปันภายในชุมชนหรือกลุ่มญาติพี่น้อง และ 2) เกษตรอินทรีย์ที่ได้รับรองมาตรฐานจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ

2) ด้านเศรษฐกิจ ต้นทุนการปลูกข้าวอินทรีย์ลดลง เนื่องจากไม่ได้มีการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีต่างๆ ซึ่งมีราคาที่สูงปรับเปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด และปุ๋ยหมักที่ทำเอง จึงทำให้ต้นทุนในการผลิตลดลง สอดคล้องกับงานวิจัยหลายเรื่อง (Songmuang et al, 2008; Pestonji, 2015; Suwannakit & Prempre, 2016) พบว่า การปลูกข้าวอินทรีย์มีต้นทุนต่ำกว่าและมีผลตอบแทนที่มากกว่าข้าวที่ใช้สารเคมี เนื่องจากชาวนาให้ปุ๋ยอินทรีย์ทั้งพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งราคาปุ๋ยอินทรีย์มีราคาที่ต่ำกว่าปุ๋ยเคมี

3) ด้านสิ่งแวดล้อม สภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น โดยเกษตรกรอินทรีย์ช่วยฟื้นฟูปะบบนิเวศให้กลับคืนสู่สภาพสมดุล (Benchasri, 2010) ทำให้การปลูกข้าวอินทรีย์ง่ายขึ้น รวมทั้งการปลูก ดูแล เก็บเกี่ยวผลผลิตไม่ยุ่งยาก Tawintueng (2009) ระบุว่า การทำนาในระบบเกษตรอินทรีย์แบบประณีตมีการดูแลเอาใจใส่และปรับปรุงบำรุงดินเป็นอย่างดี จะให้ผลผลิตที่ยั่งยืนและสูงกว่าในระบบเกษตรเคมี

4) การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เกษตรกรได้รับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ และได้รับข้อมูลข่าวสาร จากเจ้าหน้าที่รัฐอยู่เสมอ ทำให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจในการผลิตข้าวอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น สร้างความตระหนักให้เกษตรกรหันมาผลิตข้าวอินทรีย์และกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่ม มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของเกษตรกรถึงการผลิตข้าวอินทรีย์ เกิดความร่วมมือของคนในชุมชน นอกจากนั้น เกษตรกรมีความคาดหวังในอนาคตว่าจะมีภาครัฐและเอกชนเข้ามาสนับสนุนช่วยเหลือให้กับกลุ่มที่ผลิตข้าวอินทรีย์ ขยายเครือข่ายในการผลิตข้าวอินทรีย์ สร้างตลาดเกษตรอินทรีย์ให้มากยิ่งขึ้น พัฒนาข้าวอินทรีย์สู่ตลาดระดับสากลได้เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากในปัจจุบันเกษตรกรผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อบริโภคเอง ขายผลผลิตกันในชุมชน ไม่ได้มีตลาดข้าวอินทรีย์ที่แน่นอน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kabbua (2009) ได้กล่าวว่า การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของผู้ให้ข้อมูลมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร ในด้านการตลาด ผลตอบแทน ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัย อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wachirawongsakorn & Jamnongkarn (2022) ที่ระบุว่า การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เป็นปัจจัยที่สำคัญมากที่สุดที่มีผลต่อการตัดสินใจผลิตข้าวอินทรีย์ของชาวนาในจังหวัดพิษณุโลก

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการศึกษา มีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ สำหรับหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1) เกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุเฉลี่ยค่อนข้างมากอยู่ที่ 59.38 ปี ดังนั้น หน่วยงานรัฐควรมีกิจกรรมหรือนโยบายที่จะต้องมาพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในภูมิสำเนา มาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและในการพัฒนาผลผลิต การเข้าถึงเทคโนโลยีใหม่ๆ

2) เกษตรกรส่วนใหญ่ประสบปัญหาเกี่ยวกับแหล่งน้ำ ในการปลูกข้าวอินทรีย์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการเข้ามาช่วยเหลือและพัฒนาแหล่งน้ำที่จะเก็บไว้ใช้ในการปลูกข้าวเวลาเกิดภัยแล้งในอนาคต

3) เกษตรกรส่วนใหญ่สามารถปลูกข้าวอินทรีย์ได้ด้วยตนเอง แต่ยังไม่สามารถพัฒนาได้ด้านการตลาด การนำผลผลิตไปจำหน่ายสู่ท้องตลาด ไม่มีแหล่งตลาดที่แน่นอนให้กับเกษตรกร เกษตรกรเลยเน้นที่จะผลิตเพื่อบริโภคมากกว่าการผลิตเพื่อจำหน่าย ดังนั้น หน่วยงานรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องควรมีการเข้ามาช่วยพัฒนาหาแหล่งจำหน่ายที่แน่นอน การสนับสนุนการพัฒนาตลาดท้องถิ่น การสร้างเครือข่ายผู้ซื้อและผู้บริโภค เพื่อขยายตลาดข้าวอินทรีย์ รวมทั้งการรับประกันราคาผลผลิตข้าวอินทรีย์ให้ต่างจากข้าวทั่วไป เพื่อพัฒนาข้าวอินทรีย์ให้มีมาตรฐานมากยิ่งขึ้นทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

4) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ ทั้งการแปรรูป การบรรจุภัณฑ์ ควรมีการดำเนินงานการพัฒนาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมการข้าว กรมส่งเสริมการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน สำนักงานพาณิชย์จังหวัด มาให้ความรู้ในการพัฒนาให้ครบทุกองค์ประกอบ

เอกสารอ้างอิง

- Benchasri, S. (2010). Organic Agriculture in Thailand. *Thaksin University Journal*, 13(1), 78-88. (in Thai).
- Bureau of Agricultural Economic Research. (2022). *Situation of Important Agricultural Products and Trends in 2023*. Office of Agricultural Economics. (in Thai).
- Chaiubon, A., Wiseansat, A., & Pensuk, V. (2020). Factors influencing on decision making of organic, good agricultural practice or chemical rice cultivation for farmers in Ban Non-Sok-Dao subdistrict, Numsung district, Udon Thani Province. *Udon Thani Rajabhat University Journal of Sciences and Technology*, 8(2), 201-215. (in Thai).
- Chantarasuwan, S., & Buatuan, S. (2004). *Statistics for Social Science Research*. Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen university. (in Thai).
- Kabbua, Ch. (2009). *Factors Affecting Farmers' Decision on Organic Agricultural Project Participation in Mae-Tha Sub District, Mae-on district, Chiang Mai*. Thesis of Master of Science in Agricultural Extension. Maejo University. (in Thai).
- Kanlaya Vanichbuncha. (1997). *Statistical Analysis: Statistics for Decision Making*. Chulalongkorn University. (in Thai).
- Khon Kaen Rice Seed Center. (2020). *Organic Rice Production Data, Khon Kaen Province*. Khon Kaen Rice Seed Center. (in Thai).
- Pestonji, Ch. (2015). *The Study of the Concept and Comparative of Performances between Organic and Chemical Rice Farming in the Satuek District, Buriram Province*. A thesis for the degree of Master of Management Technology. Suranaree University of Technology. (in Thai).
- Pipitkun, K. (2020). Organic Agriculture, Way to Sustainable Agricultural Society: Organic Rice Development Strategy. *Neu Academic and Research Journal*, 10 (1), 116-130. (in Thai).
- Rice Department. (2018). *Implementation Manual for the Organic Farming Project, Promoting Organic Rice Production, Year 2018*. Rice Department. (in Thai).
- Rice Department. (2020). *Organic Rice Producers Group Information, Organic Rice Production Promotion Project*. Retrieved from <http://www.ricethailand.go.th/ricemarket/index.php/3-gap>. (in Thai).
- Saengsanga, T., & Rattana, T. (2018). Evaluation of organic rice production capacity of farmers: A case study of Krabuanyai sub-district, Phimai district, Nakhon Ratchasima. *Academic Journal Uttaradit Rajabhat University*, 13(2), 53-63. (in Thai).
- Songmuang, J., Chaipruet, S., & Orachunlertmaitree, S. (2008). *A Comparison of Costs and Returns of Organic and Chemical Rice Cultivation of Farmers in Lam Luk Ka District Pathum Thani Province*. Faculty of Business Administration, Rajamangala University of Technology Thanyaburi.
- Suwanakit, Ch., & Prempre, K. (2016). The comparison of cost and returns between organic rice farming and chemical rice farming. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 9(2), 519-526. (in Thai).
- Tawintueng, N. (2009). Long term effect of organic agricultural (Organic rice) on soil fertility and plant nutrients balance as compared to conventional agriculture. Research report. Thailand Research Fund. (in Thai).
- Wachirawongsakorn, P., & Jamnongkarn, T. (2022). Paddy farmer's knowledge, attitude and key factors affecting the decision making on organic rice production of farmers in Phitsanulok province. *Rajabhat Chiang Mai Research Journal*, 23(2), 190-209. (in Thai).